

נקודות מבט לניתוח שיעור מצולם*

הכלי שלפניכם מציע מסגרת רחבה להתבוננות בשיעורים מצולמים. מטרתו להפנות את תשומת הלב למגוון של נקודות התבוננות ובכך לאפשר תיאור של הנעשה בייצוג בצורה ממוקדת. כל אחד מהממדים המוצעים כאן יכול לסייע להבחין במאפיינים שונים של ההוראה ולתאר אותם בצורה עשירה. שימוש בכלי בשלב התיאור יכול להעשיר את שלב הניתוח ולקדם פרשנות מבוססת עדויות וחלופות מגוונות.

3. מהתבוננות לפרשנות – במקביל להתבוננות ננסה לפרש את העדויות שאנו מזהים. ננסה להסביר מדוע דווקא עדויות אלו חשובות בעינינו, כיצד נוכל להסביר את מה שזיהינו מהתבוננות בייצוג, ומהו ההיגיון והמניעים שהנחו את המורה ואת התלמידים לפעול כפי שפעלו. לבסוף, נשאל את עצמנו ואת הקהילה, מה נוכל ללמוד מהעדויות ואילו תובנות נוכל לגזור לגבי תהליכי הוראה ולמידה בזירות נוספות. ניתן להנחות את הדיון בקהילה סביב ההתבוננות והפרשנות בדרכים שונות: אפשר להתחיל בתיאור ורק אחריו לעבור לפרשנות, או לבקש מהמשתתפים לטעון טענה ביחס למה שראו, ולאחר מכן לגבות אותה באמצעות עדויות שזיהו. בכל אופן, חשוב להקפיד לקשור בין תיאור לפרשנות, כך שכל תיאור יוביל לפרשנות וכל פרשנות תתבסס על תיאור.

4. הצעת חלופות וכחינתן – לאחר התיאור והפרשנות נציע חלופות ונדון בהן. נשאל מהן חלופות הפעולה האפשריות, מהם היתרונות ומהם החסרונות הגלומים בהן עבור המורה, עבור התלמידים ועבור תהליכי ההוראה והלמידה. אם במהלך הדיון הוצעו מספר מצומצם של דרכי פעולה, נוכל לדון לעומק בכולן; אם לא, כדאי להתמקד בדרך פעולה אחת או שתיים מרכזיות ולהעמיק בבחינתן.

1. בחירת ממדים להתבוננות – הממדים להתבוננות בשיעור מצולם מרובים וקשה להתייחס לכולם בו-זמנית. לכן, מומלץ לבחור ממד התבוננות אחד או שניים ולהתבונן בייצוג דרכם. הבחירה בממד התבוננות צריכה לבטא איזון בין התמקדות בעדויות שיאפשרו לענות על הסוגיה שהגדרנו לבין העדויות הבולטות שעולות מהייצוג. כלומר, נבחר ממדים הרלוונטיים הן לסוגיה והן לעדויות שזיהינו בייצוג בהתבוננות ראשונית בו. כשמכינים ייצוג לדיון בקהילה, מומלץ להתבונן בו לפני המפגש ולבחור מראש את הממדים להתבוננות. הבחירה תאפשר למקד את ההתבוננות המשותפת בייצוג ואת הדיון סביבו. היא תעזור להפנות את תשומת הלב לפרטים ספציפיים הקשורים לממדים שבחרנו, לכוון לחשוב עליהם ולפרש בעזרתם את הנעשה.

2. התבוננות מעמיקה ותיאור – אחרי שבחרים ממד התבוננות חוזרים לייצוג ומנסים לאתר ולתאר עדויות שיעזרו לנו לענות על השאלות המתייחסות לממד שבו בחרנו. הכלי מציע כמה שאלות עבור כל ממד; לאחר התנסות בשימוש בכלי אפשר לנסח שאלות נוספות המותאמות ספציפית למושא ההתבוננות. השימוש בשאלות ממקד עוד יותר את הצפייה בצילום ומסייע בניהול הדיון בקהילה סביבו. כלומר, השאלות לצפייה יכולות לשמש גם כשאלות לדיון המתקיים אחריה.

* הכלי פותח על ידי המעבדה לחקר הפדגוגיה בשיתוף מו"פ השקפה בהתבסס על:

Alexander R., 'Towards A comparative pedagogy' (2009). In R. Cowen, & A. M. Kazamias (Eds.), *International handbook of comparative education* (pp. 923-942). New York: Springer.

ראמ"ה (2010). ערכת עזר לביצוע תצפית בשיעור.

שאלות להתייחסות	על מה מתבוננים	מדדים להתבוננות
<ul style="list-style-type: none"> • האם השיעור עוסק ברעיון מרכזי מתחום הדעת? • כיצד משתמשת המורה בביטויים, מושגים ותהליכים ייחודיים מתחום הדעת או ממחישה אותם? • כיצד משתמשים התלמידים בביטויים ובמושגים מתחום הדעת? • האם ובאיזה אופן התלמידים שותפים ליצירת הידע הנלמד בשיעור? (למשל, האם הם בוחנים בעצמם תהליכים מתוך תחום הדעת כדי לגלות את עקרונותיהם?). • האם וכיצד מעודדת המורה את התלמידים להפעיל דרכי חשיבה המותאמות לתחום הדעת? 	<p>ייחודיות ההוראה של תחום הדעת</p>	<p>מושגים, עקרונות ותהליכים מתחום הדעת</p>
<ul style="list-style-type: none"> • מה נושא השיעור? מהן מטרות העיסוק בנושא לאור מה שמתרחש בשיעור (המוצהרות והמובלעות)? • האם השיעור מועבר בהתאם ליחידת לימוד שהוכנה מראש? על ידי מי? • איזה ידע נתפס כחשוב בשיעור? 	<p>הקשר בין הידע הנלמד בשיעור לתוכנית הלימודים הכוללת</p>	<p>תכנית לימודים</p>
<ul style="list-style-type: none"> • אילו סוגי פעילויות התקיימו בשיעור? (לדוגמה: עבודה עצמאית על דף עבודה; דיון בקבוצות קטנות; דיון בהובלת המורה במליאה; הסבר מפורט של מטלה; הדגמה של ניסוי/רעיון). • מהו רצף הפעילויות? • כיצד מגיבים התלמידים לפעילויות השונות? • איזה סוג של הכוונה או הנחיות מקבלים התלמידים לקראת הפעולות הללו? • כיצד קשורות הפעילויות למטרת השיעור? האם ובאיזה אופן הן תורמות להשגתה? 	<p>הפעולות הפדגוגיות המרכזיות המתרחשות בשיעור</p>	<p>פעילויות בשיעור</p>
<ul style="list-style-type: none"> • אילו סוגי ביצועים נדרשים מן התלמידים בשיעור? (תרגול, הבניית ידע, המשגה). • האם כל התלמידים נדרשים לאותם ביצועים? אם לא, מה ההבדל בין הביצועים? • איזו פעילות קוגניטיבית עומדת מאחורי המטלות? (לדוגמה: להקשיב למורה, לדבר עם עמיתים, לקלוע לתשובה נכונה, להפגין חשיבה מקורית). 	<p>הביצועים הנדרשים מן התלמידים</p>	<p>משימות תלמידים</p>
<ul style="list-style-type: none"> • איך יושבים התלמידים? (בקבוצות, בשורות, במעגל וכדומה). • האם ניתן לזהות קשר בין מאפייני תלמידים לבין מיקומם בכיתה? (היכן יושבים התלמידים הדומיננטיים, השותקים ואחרים – בסוף? באמצע? בקרבת המורה? מפוזרים?). • איפה ממקם את עצמו המורה? • האם משתנה ארגון המרחב במהלך השיעור – ואם כן, באילו תנאים זה נעשה? • איך משפיע ארגון זה של החלל על צורות השיח וההשתתפות בכיתה? 	<p>ארגון הפיזי של הכיתה</p>	<p>ארגון המרחב</p>
<ul style="list-style-type: none"> • כיצד מתייחסים לתלמידים – כקבוצות? כיחידים? מדוע בוחרת המורה להתייחס באופן זה או אחר? • האם החלוקה לקבוצות מוצהרת או שהיא מתקיימת באופן סמוי? מה מאפיין את החלוקה לקבוצות בכיתה? • האם ניכרת שונות במשימות הניתנות לקבוצות השונות? האם היא מבוססת על קריטריונים ברורים? מהם? 	<p>האופן שבו מאורגנים התלמידים בכיתה</p>	<p>ארגון תלמידים</p>

שאלות להתייחסות	על מה מתבוננים	ממדים להתבוננות
<ul style="list-style-type: none"> מי מדבר על מה, וכיצד הוא מקבל את רשות הדיבור? מי נעדר מהשיח? מה מאפיין את האופן שבו מגיבה המורה לתשובות התלמידים (משוב)? מי מוביל את פעולות הדיבור בכיתה? (לדוגמה: יוזם ו"סוגר" נושאים, אחראי על רשות הדיבור). האם יש מחלוקות? כיצד הן באות לידי ביטוי? בין מי למי? האם וכיצד נפתרות המחלוקות? האם התלמידים מתייחסים לדברי עמיתיהם? באיזה אופן? האם מתפתח שיח מתמשך? האם המורה נשענת על דברי התלמידים בדבריה? האם התלמידים מתבססים על דברי המורה ועל דברי עמיתיהם בדבריהם? (התייחסות לשאלות ותשובות במסגרת השיח מופיעה בנפרד). 	<p>הדיבור והאינטראקציות בין המורה לתלמידים ובין התלמידים לבין עצמם</p>	<p>שיח</p>
<ul style="list-style-type: none"> באיזו תדירות שואלת המורה שאלות? אילו סוגי שאלות שואלת המורה ומתי? האם אלו שאלות פתוחות (שאלות שאין לגביהן תשובה חד-משמעית או ידועה מראש) או סגורות? כיצד מגיבים התלמידים לשאלות המורה? אילו תשובות הם נותנים? אילו תלמידים מגיבים לשאלות המורה? (תלמיד אחד או שניים/קבוצה קטנה/רוב הכיתה). כיצד מגיבה המורה לתשובות התלמידים? האם התלמידים שואלים שאלות? אילו סוגי שאלות? באיזו תדירות? כיצד מגיבה המורה לשאלות התלמידים? האם שאלות הנשאלות בכיתה מעוררות דיון מתמשך? 	<p>האופן שבו משתמשים בשאלות ובתשובות בכיתה</p>	<p>שאלות ותשובות</p>
<ul style="list-style-type: none"> מי קובע בכיתה מה נכון ומה לא נכון? מה נתפס כלגיטימי ומה לא? לפי מה מחליטים מה נכון ומה לא נכון? כיצד מגיבה המורה למה שהיא תופסת כטעות של התלמידים? 	<p>התייחסות לטענות כנכונות או כשגויות</p>	<p>שיפוט</p>
<ul style="list-style-type: none"> באמצעות אילו פרקטיקות מנהלת המורה את התנהגות התלמידים במהלך השיעור? כיצד הן משפיעות? מה נחשב להפרעה לסדר? כיצד מגיבה המורה? כיצד מְפְרִים תלמידים את כללי השיעור וכיצד תלמידים שומרים עליהם? 	<p>סדר ומשמעת</p>	<p>ניהול כיתה</p>
		<p>דברים נוספים ששמנו לב אליהם</p>